

SVEDOČANSTVA

Ložač iz Aušvica

Ovo je priča penzionisanog milicionera Čede Petrovića koji je deo svoje mladosti proveo u krematorijumu zloglasnog nacističkog logara.

Rođen sam na Kosovu, selo Livade. Moja majka i moj otac imali su desetero dece . Ja sam kao mali, najstariji, čuvao tuđu stoku. Nisam imao ni kaiš - pantalone da vežem. I zimi i leti bili smo bos. Parče hleba za ceo dan. Tako je to bilo do moje osamnaeste godine, do 1941. Tad sam prišao Partiji.

Bio sam partizanski kurir. Odnosio sam poštu, a zatatak mi je bio da budem kao crkvenjak u seoskoj crkvi, da me ne uhvate. Znao sam napamet sve molitve i ceo crkveni obred.

Jednoga dana došlo je do provale i balisti su nas predali Nemcima. Bila su blokirana sva srpska sela, pa su pored mene uhapšeni bili i mnogi moji zemljaci. Oterali su nas u školu u Livade, sve osumnjičene. Odatle, terali su nas u vojni odsek u Prištinu putem kao ovce. Roditelji su išli kroz njive, sa strane. Žene su kukale, a vojnici su ih kundačili.

Bili smo tu malo. Sve što smo imali, i najmanje bezvredne stvarčice, su nam oduzeli. Bila je to 1943. godina. Tog leta utovarili su nas jedne večeri u stočne vagone i prebacili kroz Italiju do nekog logora u Francuskoj. Tu sam radio skoro godinu dana, a kad su saveznici izvršili invaziju Normandije, Nemci su ceo logor hitno evakuisali.

Moje drugove raznih nacionalnosti, uterivali su batinama u pripremljeni avion. I sami zatvorenici tiskali su se da ih što više stane u taj transporter. Znali su da će one koji ostanu čekati smrt. Sećam se da su pre ulaska u avion, izbacili iz njega lešinu crknutog konja. Sve je smrdelo u avionu, ali su ljudi ipak grozničavo jurišali na vrata. Ja sam bio iznemogao i bolestan i nisam imao nikakve šanse da budem u toj grupi. Avion je već rulao pistom, a na aerodromu je ostalo nas dvadesetak. Uhvatio me je strah. Esesovci su vikali na nas. Nisam mogao da se dignem. Bio sam poslednji u stroju. Mahinalno, ne umem to da objasnim zašto, prekrstio sam se. To je primetio jedan od onih Nemaca i dao znak da me ubace u neki terenski auto. Vozač i još neki esesovci bili su u kolima kad je odjeknuo rafal. Moji drugovi ostali su pokošeni na aerodromu.

- Ti si bandit - rekao mi je Nemač. - Zašto se krstiš?

Osetio sam da mi je taj nesvesni pokret spasao život.

- Nisam bandit - odvratio sam. - Ja sam radnik.

Toliko sam razumeo nemački.

Posle nekoliko dana bio sam prebačen u jedan drugi ogroman logor. Bio je to Aušvic.

Nisam ni slutio kakav ću posao ovde obavljati.

Pored mene bilo je i drugih logoraša iz Jugoslavije, ali na ovoj odvratnoj dužnosti bio sam sâm.

Tri miliona nepotrebnih

U početku, kada je otvoren, logor se sastojao iz šest zidanih baraka i jedne napuštene fabrike duvana; ali se docnije proširio. Prvog maja 1940. SS haubšturmfiirer Rudolf Franc Ferdinand Hes bio je unapređen i premešten za Aušvic iz Saksenhauzena. Aušvic je trebalo da postane važan logor uglavnom za uništavanje otpora prema nacionalsocijalističkoj okupaciji Poljske, prema kojoj stanovnici ove nesrećne zemlje nisu bili dobro raspoloženi, pa je trebalo naći sposobnog komandanta.

Himler je 1941. godine izvršio inspekciju logora u Aušvicu i izdao naređenje da se logor proširi i da se okolne baruštine i močvare isuše. U isto doba podignut je nov logor u blizini Aušvica, u Birkenau za 100.000 ruskih zarobljenika.

Prvi transport Jevreja stigao je 1941. godine iz Slovačke i Gornje Šlezije. Po prvi put su svi oni, koji nisu bili sposobni za rad, usmrćeni u gasnoj komori, u zgradi krematorijuma.

Jedno vreme 10.000 ljudi dnevno prolazilo je kroz gasne komire Aušvica, a prema sopstvenom računanju komandanta logora Hesa, ovde je ubijeno ne manje od tri miliona ljudi na ovaj ili na drugi način.

Mladi teže gore

Životna sudbina odredila je da u završnici ovog pakla, pred kraj Trećeg Rajha, učestvuje i mladi Čeda Petrović koji se nalazio u poslednjoj ekipi logoraša radnika u krematorijumu koja je izbegla smrt.

Ja sam takvog tipa čovek da tada u tim trenucima nisam osećao strah. Kad sam gledao druge kako nestaju u logoru, bilo mi je svejedno kao da sutradan moram da idem na drugi posao. Pojedini su gledali kako sami sebi da oduzmu život. Bio sam otupeo i ravnodušan prema svemu. Bio sam mlad i osećao sam kao da moram da radim to svaki dan i uvek sam mislio da moram jednom da dođem kući.

Bio sam određen u ekipi za rad u krematorijumu.

Dva-tri puta su dolazili tako ubijeni Nemci, zajedno sa ovim drugim logorašima. Zašto i kako - to ne znam. Samo sam video nemačku uniformu na njima, cokule, kratke čizme. Svi ubijeni su bili zajedno, Nemci i naši, iskipuju ih tu gde smo ih mi pekli, gde smo ih palili u pećima.

Pitao sam se i nisam znao da objasnim sebi zašto su Nemci bili ubijani.

Donosili su ljude raznih nacionalnosti. Po četiri nas, pet, ne možemo da podignemo onaj leš da ga nabacimo u leć. Tu ima kao neka gvozdена nosila i onda se ona ubace u otvor, i kako ulaze unutra sve se automatski pali i ono telo gori. E sad sve tako dok i poslednju furunu ne napunimo. Onda je ona prva već gotova. Otvaramo vrata mašicama. Uzimamo dugačku gvozdenu šipku i lupamo po onim kostima da se one rasture. Jer one dođu kao kreč, ne dogore po nekad sasvim. One koske od mladih teže idu pa može plamen da se uguši. Kod starijeg

čoveka koska izgori brzo, a kod mladih izgori, ali opet ostane čvrsta i zato smo ih onim gvozdenim čekljama razbijali.

Ništa u rastur

Ispod peći su vagoneti gde se seju kosti. U tim kostima se nalazilo, zlato, srebro, čivije, šunugle, razni klinovi, pločice ukrasne koje su se nosile na grudima. Zlata je najčešće bilo u zubima i srebra. Ili su se neke srebrne štanglice nalazile ugrađene u nogu ili kuk posle neke operacije. Šunugle su bile od cokula, klinovi od mučenja.

Tako dok mi ceo dan radimo po pola kante se napuni raznog materijala.

Kužan vazduh

Mali poljski grad Osvjenćim (Aušvic) od 12.000 stanovnika, otprilike 260 kilometara jugozapadno od Varšave, bio je pre rata potpuno nepoznat van granica Poljske. Geografski položaj grada bio je veoma nepovoljan jer leži u dnu jedne ravne kotline, okružene nizom ustajalih bara: vazduh u _____ bio je smrdljiv i kužan.

Kad čovek treba da se sagori onda se od njega odvaja. Kosti se ostavljaju na jednu gomilu. To su radili jedni. Drugi su sortirali kose, treći su sortirali kike, četvrti su sortirali češljeve.

Kad tako završimo sa jednim lešom, onda nema šta da se radi sve do spaljivanja.

Sortiranje kose vršeno je u sobama: kratka kosa, duga, plava, crna, smeđa, i tako redom.

Meni se jednom, dok sam radio na pretresanju onog pepela zavukla jedna igla u prst. Te igle su nosile Jevrejke koje su bile šišane, ali ova je promakla i zabola mi se u prst, u nokat. Ja sam to pokazao čuvaru i pokretom ga maolio da mi to izvadi. On je tako povukao iglu da mi je nokat otkinuo koji ni sad ne može da zaraste. Srce me je zbolelo kad mi je to učinio.

Logoraši su ponekad gutali svoje zlatnike, bilo je tu bogatih ljudi, da makar šta spasu u ludoj nadi da to neće dopasti Nemcima. Pa kad se spale onda to ispadne.

Ništa gore na svetu ne smrdi nego čovek kad se zapali. Gore nego kad guma gori. Mi smo tu radili sa maskama. Onda kad se stavi njih deset u onu peć pa kad se ono upali, vatra počne da pucketa, peć hoće da eksplodira pa se sva drma, trese se od pritiska. Tako gori ljudsko meso.

Nisu brojali

I jednom u toj gomili mrtvih koju su kipovali iz gasne komore prema pećima na kojima smo mi radili, našao se i jedan živ. Sigurno je bio blizu vrata. To su gasne komore, kao sad hladnjače. A on je sigurno bio kod oglavka od vrata pa je imao malo kiseonika. A možda je bio i otporniji malo. To ga je spaslo da se ne uguši od gasa. I kad je video nas, kad se osvestio iz one gomile mrtvih, počeo je da beži iz one gomile mrtvih, počeo je da beži iz kruga u kome smo mi radili. Mi smo pokušali da ga uhvatimo. Ja sam jedini bio tu Jugosloven, ono ostalo sve Italijani, Francuzi, svakojaki narodi i niko nikog ne razume. Ali svima nam je bilo jasno da treba da ga uhvatimo i spasemo. Ako primete Nemci da je živ, ubiće ga. A on nerazume. Ne

zna ko smo. Misli u onom strahu i panici da smo i mi esesovci. Nekako se ipak smirio, i sam je bio bez snage. Ali je u jednom trenutku ipak shvatio da hoćemo da mu pomognemo. Tako se umešao među nas i počeo sa nama da radi. Moja ekipa je imala oko dvadesetak ljudi. Nisu Nemci baš to strogo brojali jer su znali da će i nas likvidirati pa im je bilo svejedno koliko nas je. Tako je i on ostao živ sa nama i dočekaao slobodu. Nikad nisam doznao odakle je bio. A to tada nije ni važno jer je svako od nas imao svoje probleme. Preživeti samo.

Slepi i tupi za sve

Bilo je strašno videti kako deca neće da se odvoje od majki. Majke bi oterali u barake, a decu u jednu sobu i svakom su dali po kutiju griza. I deca kao deca, okupili se u gomili oko onih kartonskih kutija griza. Svuda gomila dece. A to su u stvari gasne komore, a deca se igraju. I do ujutru, samo vidite kako su se isprevtali, sve gomilice dece, onako kako su se igrali. I onda se taj krov otvori i mi ulazimo sa maskama i skupljamo ih, i - u peć.

Bacati decu - to je kao da se srce iscepa, da srce čoveku prepukne.

Ali vidite, to nas je još spašavalo što mi jedan drugog nismo razumeli u govoru, pa smo se samo onako očima i rukama dogovarali da prekinemo da radimo ili kad je vreme za ručak. Nismo naše patnje mogli rečima jedan drugome da saopštimo, ali smo se savršeno dobro razumeli gestom. Bili smo slepi i tupi za sve izvan logora.

Sa ženama nismo imali nikakav dodir, ne samo mi već svi u logoru. Ali kod kremiranja one su morale da dođu kod nas. Većinom je tu bilo i trudnih žena. Te trudne žene su pozivane na pregled. Lekar im da injekciju, ona legne na onaj sto, a taj sto je pokretna traka. Tako kad ona dobije injekciju, traka krene i to je tako bilo podešeno da ona druga koja čeka ne vidi od postavljene zavese šta se dogodilo sa onom prvom. A ona traka vuče žrtvu u drugo odeljenje. U tom drugom odeljenju nalazi se neka secaljka u vidu propelera koja otkida glave. Secaljka je oštra i okreće se munjevitom brzinom. Naštelovana je tako da prihvati žrtvu čim traka dođe do nje, otkida joj glavu nekad do vrata, a nekad do grudi. Tako padaju glave, a mi ih iznosimo napolje. Tako su se na jedan način likvidirale žene u logoru.

Bilo je specijalnih odeljenja gde su sa logorašima vršili razne vežbe. Na primer napad nožem, napad s leđa, spređa. Zatim boksom izmrcvare zatvorenika i sve te uništene i osakaćene jadnike bacaju u povorku mrtvih i ona dolazi kod nas. Tako su vežbali svoje jedinice za napad i odbranu na živim telima.

Mučili su nas na razne načine.

Puste čoveka golog da ide kroz krug. Onda puste kera na njega. Pas koji je obično izgladneo juri zatvorenika po krugu. Izvežban je da ga ne ujede već samo da mu odgrize ud. Toga je bilo, i to smo gledali. Oni se smeju, a čovek vrišti i umire u najvećim mukama.

Najduži dan

Cela ova moja odiseja u logoru trajala je oko tri meseca. Običaj je bio da kad jedna ekipa koja radi u krematorijumu navrši izvesno vreme, recimo dva ili tri meseca, njih poubijaju i spale, a nova grupa logoraša zauzme njihovo mesto. Tako je trebalo da bude i sa nama.

Ali jednog jutra, umesto da nas bude psi i dreka esesovaca, čuli smo sirene automobila, muziku i neku neuobičajenu larmu koju odmah nismo mogli da prepoznamo. Tutnjava motornih vozila sve se više čula u logoru. Pucnjava na sve strane, ali mi još uvek ne shvatamo šta je razlog ovakvoj promeni logorskog života.

Vreme za ustajanje je već davno prošlo. Čudi nas zašto nema onih dresiranih nemačkih ovčara koji su nam svako jutro skakali na glave. Ustajemo sami. Odlazimo do kuhinje, do mesta gde se delila hrana. Nikoga nema. Sve je pusto. Osoblje je već bilo pobeglo. Nemci su tokom noći napustili logor.

Umesto njih u logoru su američki i ruski džipovi, puni vojnika i sanitetskog osoblja. Oni ulaze u logor sa svih strana. Nude nam hranu. Pozdravljaju nas. Pozivaju nas da im pridemo.

Ali mi još nismo svesni promene. Još uvek verujemo u mogućnost iznenadnog streljanja. Možda je to varka. Gledamo ka stražarskim kupolama, da li nas odande vrebaju mitraljezi. I bežimo ponovo natrag u svoje barake.

To tako traje izvesno vreme dok ne počnemo da uviđamo sopstvenu zabludu. Pa to je sloboda. To su naši vojnici. To su saveznici došli da nas izbave iz ovog pakla.

I odjednom, ona gomila skeleta, hiljade i hiljade bivših ljudi, poniženih i uvređenih počinje da se sveti. Masa postaje opasna naročito za kapoe kojih je još bilo.

Deli se hrana, dezinfikuju nas, odvođe pravim lekarima, zavodi se neki red. Sada je sasvim sigurno, spaseni smo.

Kasnije, Čeda Petrović, seljače sa Kosova, biva prebačen u Francusku, zatim Italiju i onda brodom kući u domovinu. U rodnom selu čekali su ga roditelji. Ali za njega je rat trajao još dve godine. Kao pripadnik snaga bezbednosti jurio je zaostale bande balista po Kosovu. Sada je u penziji, a sećanje na Aušvic izgleda kao ružan san. Ponekad, i danas, košmar logorskih dana koji dolaze iz podsvesti uznemiravaju život ovog čoveka. Tako je bilo i prilikom ovog razgovora.

Kako se stizalo u logor

Inženjer iz Beograda: iz Mathauzena su me odveli preko Guzena u Aušvic. Bio sam interniran 1942. godine.

Uhvaćena partizanka na Sutjesci: Ja sam sa transportom iz logora na Banjici prebačena na Staro beogradsko sajmište, a odatle u Aušvic.

Jevrejka iz Sombora: Aprila meseca 1944. godine iz Sombora je transport Jevreja odveden u Aušvic. U tom transportu sa mnom bili su mi otac, majka, sestra i brat blizanac.

Učenica iz Valjeva: Ja sam sprovedena na Banjicu gde sam se zadržala sve do 7. juna 1943. godine kada sam sa jednom grupom od 150 žena, u prvom najvećem transportu Jugoslovenki, sprovedena u Nemačku, u logor Aušvic.

U periodu od 1942. pa sve do konačne likvidacije logora, bilo je još hiljadu Jugoslovena koji slobodu nisu dočekali.

Sećanje iz fabrike uništavanja

...Nismo znale šta je to gde smo stigle. Na kraju smo, kad se malo razdanilo videle u daljini barake između bodljikavih žica, a pred barakama postrojene kolone ljudi. Pred nama je stajala jedna velika kapija na kojoj je pisalo: „Arbajt mahts fraj”, što znači: „Kroz rad u slobodu”...

... Ja sam još tu dok smo stajali pred logorskom kapijom među mojim drugaricama agitovala. Što manje raditi za Nemce pre će doći sloboda...

... Kad smo došli, prvo smo se skinuli i odvedeni smo u kupatilo, oprani, obrijani, namazani, dezinfikovani i odmah posle toga je došao neki stariji logoraš koji je sa perom i hemijskim mastilom urezivao brojeve... To je jednostavno...

... Moj broj glasio je 18645, i to ste morali da znate u sred noći i ako niste znali nemački da znate napamet...

... Rekli su nam pred barakama da se skinemo, a nas su naterali da gole prođemo ispred postrojenih Nemaca, među kojima je bio i komandant logora Hes, logorski lekar doktor Mengele i još neki esesovci i esesovke. Svi smo morali ispred njih da prolazimo podignutih ruku uvis i da se okrećemo. Bile smo lepe i mlade. Tu je bilo i nekoliko udatih žena - seljanki koje su bile vrlo skromne i stidne i koje su se sigurno prvi put skinule pred muškarcima na takav način, nage...

... Mi koje smo bile mlade još uvek smo lepo izgledale. To su bili prvi dani i nismo još bile izmučene glađu i bolestima. Oni su nas terali da prolazimo tako baš i pored muškaraca zatvorenika. Oni su u nama gledali svoje majke, svoje sestre i okretali su glave na drugu stranu da ne bi gledali taj žalostan ponižavajući prizor. Bili su tu uglavnom Poljaci i Rusi. A sami Nemci - mi smo za njih bili niko i ništa, smatrali su nas marvom i prezirali. Tako se ponašala ta „čista rasa”...

... Onog trenutka, kad smo prošli kroz kapiju logora na kojoj je pisalo „Kroz rad u slobodu”, komandant logora i njegovi saradnici saopštili su nam: ODAVDE SE IZLAZI NA SLOBODU SAMO KROZ DIMNJAKE KREMATORIJUMA...

... Pri dolasku, dobile smo neke košulje kao da su od flanela, neke graoraste boje i dobile smo logorske haljine. A ako je hladno, imali smo i neku jaknu štraftastu bez postave...

... Ujutru su nas dizali u tri sata sa dernjavom i udarcima...

... Pitale smo se šta je sa jednom našom drugaricom, starom logorašicom, zašto se smeje. Stavili su je pred krematorijum, znala je šta je čeka i smejala se. Bile smo zapanjene gledajući taj stravičan prizor. Međutim, kasnije, kad smo i mi proživele jedan period vremena u logoru i mi smo se na takve stvari smejale... Psiha popušta...

... Najveća preokupacija nam je bila glad. Ljudi su skakali da iz kante otpadaka izvuku neko parče hrane, bilo šta, čime bi mogli da zavaraju stomak. Mi bi znali, kada smo nosili one velike kible sa hranom, jedna kanta 50 litara, nas četiri smo nosile, i onda naiđe neka grupa logoraša i podmetnu nogu. Mi padnemo, a oni nam dignu kantu, dosta se i prospe, a naša baraka onda ostane i bez tog bednog obroka.

... Što je vreme više odmicalo, to smo mi među sobnom sve više počele pričati o kuvanju, o kuhinji, o receptima, šta je sad kod naših kuća, šta se tamo radi u domovini. Sarma se sprema ovako, supa ovako, i tako, pričajući o jelima, kako se koje kuva, osećali smo miris sarme i miris supe, miris pasulja. Francuskinje su jele žabe. Glad je terala ljude da čine svašta...

... **Dobijale smo jedan hleb u obliku četvrtaste vekne na čijem je dnu bio utisnut datum i mesec kad je taj hleb mešan, a pričalo se u logoru da je on bio mešan 75% piljevine, a 25% brašna. To je bilo naše sledovanje. Uz to i malo posne crne čorbe. U njoj je bilo peska, dlaka, blokeja - kao da su svi Nemci oprali noge u njoj. Jedino za njihov katolički Božić dobijali smo kiseli kupus i po koji neoguljeni krompir...**

... Postojali su javni WC-i, koje su esesovci takođe okupirali i nisu nam dali da dođemo do njih. U logoru je vladala jedna skoro stalna infekcija creva gde se svaki čas trčalo u klozet. Međutim, na ulazu su bile policajke, batinaši i tukle bi žene koje bi uspele da se probiju pored njih i da odu na te jame koje su bile iskopane u zemlji. Dok su vršile nuždu, one bi ih i na tim jamama klozetskim, tukle...

... **Jednom sam i ja to okusila kako izgleda čistiti te kužne rupe. Nije bilo ni kanti, ni alata kojim bi se vadile fekalije. Terali su nas golim rukama da izvlačimo onaj smrad i da čistimo jame...**

... Čula sam krkljanje neko. Dve su se otrovale od hrane pored mene u baraci. Nisam ostavila iz ruke ono što sam jela nego sam jela i dalje i ako sam znala šta mi se može dogoditi...

... **Svakog jutra mi smo dobijale po pola litre čaja. Popijemo taj čaj, pa smo se radovale i njemu u zimskom periodu. Mnogo smo se radovale ovoj toploj tekućini...**

... Neki više nisu mogli sve to da podnesu. Trkom su prlazili brisani prostor između baraka i bacali se celim telom na bodljikave žice. Ako bi Nemci primetili sa kontrolnog tornja da tako neko hoće da izvrši samoubistvo, sprečavali bi ga mitraljeskim rafalima. Nisu nam dozvoljavali čak ni da se ubijemo nego su nas oni ubijali...

... **Sedam dana smo bile gole po toj strašnoj zimi. Mnoge su se i smrzle. Da bi se nekako održale i izbegle kaznu koju su nam esesovke smislile, hvatale smo se u kolo pa smo pevale onu pesmu: „Politika - vreme, potukle se žene”. Igramo tako i jedna drugu masiramo da ne zaspimo...**

... Verujem da smo mnogo već bile lude...

... Nemci su hteli da svoju rasu namnože ispitivanjem na nama zamorčićima, na koji način bi moglo putem veštačkog oplođenja da se rađaju blizanci, trojke i tako dalje...

... **Kada smo jednom otkrili smisao patnje, više nismo umanjivali ili ignorisali težinu logorskog života, potiskujući strašnu stvarnost ili je ignorišući možda jeftinim ili isforsiranim optimizmom. Nama je patnja postala zadatak i mi smo hteli da se zatvorimo prema svemu drugom...**

... Stalno sam u sebi govorila: „Preživeću, biću jača od njih, preživeću, biću jača od njih...”

... Mi smo pronalazile načina da jedna drugoj pomognemo i da se ipak psihički održimo da bi mogle i fizički da preživimo. Tako smo, one koje su pre logora prorađivale istoriju Partije boljševika, dobijale zadatak da prepričaju one odeljke kojih su se sećale. Ili, pak su se prepričavali, romani ili pripovetke koje su nekad pročitane u slobodi...

... Među nama je bilo i trudnih žena koje su stigle u logor. Njih su odmah podvrgavali eksperimentima i kasnije ubijali. Pokušavale smo da ih sakrijemo među nama, ali ništa nije pomoglo...

... Logorski orkestar su sačinjavali svi oni logoraši koji su umeli da sviraju u neke instrumente. Operske pevačice imale su bele kragnice i posebne uniforme kao i muzičari. One nisu bile u radnom kampu kao ostali logoraši. To je bio njihov posao. Nedeljom su Nemci upadali u neku barakau i silom su odvodili logorašice van. Potali bi nas u jednu prostoriju koja je samo za to služila i bez obzira da li smo mi to želele ili ne, terali nas da slušamo muziku...

... Obavljali smo, pored drugih poslova u logoru, i setvu pepela. Mi smo tim pepelom iz krematorijuma đubрили njive. Nailazili smo i na kosti. U stvari to je bio pepeo od nedovoljno sagorelih tela...

... Neka logorašica koja je čistila Hesovu kancelariju i znala nemački jezik pročitala je iz nemačkih novina vesti sa fronta. Znala je da se situacija menja i da saveznici napreduju. Tako se proneo glas jednoga dana među nama, da je oslobođen i Beograd...

... Pored ostalih, kapoi su bile i nemačke prostitutke, takođe internirane. Pitam na nemačkom jednog dana Rozi, kapoa barake, zašto plače. Ona me gleda, i kroz suze govori: „Vas Jugoslovene čeka sloboda, a nas Nemce - Sibir...”

... Hes je veoma dobro razlikovao dve funkcije logora u Aušvicu. Prvo, funkciju laganog umiranja na koje su bili osuđeni svi neprijatelji države. Ostajali su u životu samo oni čije ubijanje ne bi bilo rentabilno. Oni su jednostavno, bili - umrli na godišnjem odmoru. Drugo, funkciju neposrednog ubijanja žrtava, masovnu akciju uništavanja miliona ljudi u gasnim komorama Aušvica koja je izvođena pod Hesovim rukovodstvom i nazvana njegovim imenom: AKCIJA HES. Logor u toj funkciji, Hes je nazvao FABRIKOM UNIŠAVANJA.

Fragmenti iz Hesovog dnevnika

Hes nije izbegao zasluženu kaznu. Prerušen, pobjegao je 1945, ali su ga engleski obaveštajci prepoznali već 1946. i predali Poljacima. Osuđen je na smrt vešanjem 1947. Iza njega ostala je autobiografija pisana u Aušvicu pred vešanje. U tim spisima koje su kasnije objavljeni u Poljskoj kao celovita knjiga, nigde se ne pominje, naravno, poslednji preživeli logoraš Čeda Petrović, radnik u krematorijumu. Hes nije bio u stanju da ih, sve svoje žrtve psihičkog i fizičkog terora, imenuje. Bili su raznih nacionalnosti i zanimanja. Ali je interesantno kako u svojoj biografiji sam zločinac opisuje svoja uverenja, razmišljanja o logorašima, kako piše deci i ženi toplu, nežna pisma.

Evo nekih fragmenata:

... Bezgranična ljubav prema otadžbini i nacionalna svest doveli su me u Nationalsocijalističku nemačku radničku partiju i SS. Smatrao sam da samo nationalsocijalistički pogled na svet odgovara nemačkom narodu. SS je bio po mom mišljenju najenergičniji borac za tu ideju i samo je on bio sposoban da postepeno uvede nemački narod u život koji odgovara njegovoj prirodi...

... Reći ću otvoreno. To gušenje gasom transporta ruskih zarobljenika, delovalo je na mene smirujuće jer je trebalo da uskoro počnu masovna uništenja Jevreja, a ni ja ni Ajhman nismo znali kako će teći masovno ubijanje. Ruski ratni zarobljenici iz prve godine rata poslužili su kao eksperiment...

... Na moju inicijativu osnovane su u Dahauu plantaže lekovitog bilja. Gajene su sve vrste korenja i lekovitog bilja u cilju odvikavanja nemačkog naroda od stranog korenja i veštačkih lekova štetnih po zdravlje. Za đubrivo je korišćen pepeo iz krematorijuma...

... Sećam se dobro i jednog logorskog izgleda. Jedan transport je bio došao iz Bolcana, i dve trećine toga transporta, uglavnom muškarci, nalazili su se u gasnim komorama, a jedna trećina je bila još u svlačionici. Kada su tri ili četiri SS podoficira ušla u svlačionicu da požure svlačenje, izbila je pobuna. Električne žice su bile pokidane esesovci su bili svladani, razoružani i jedan od njih proboden nožem. Kako je prostorija bila u potpunom mraku, nastala je besomučna pucnjava između straže na izlazu i zatvorenika u sobi. Čim sam stigao, naredio sam da se vrata zatvore i da se proces gasovanja prve partije završi; tada sam ušao u sobu sa stražarima koji su nosili male buktinje. Saterali smo sve zatvorenike u jedan ugao i odatle su jedan po jedan hvatani i odvođeni u drugu prostoriju krematorijuma. Svi su tu po mom naređenju ubijeni iz malokalibarskog oružja...

... Kažnjenička radna grupa bila je smeštena u bloku 11. Spolja, taj blok se jedva razlikovao od ostalih dvadeset osam baraka u kojima su živeli zatočnici ili od onih koje su služile za kujnu ili bolnicu. Nekoliko bezazlenih kamenih stepenica vodilo je prema ulaznim vratima. Za razliku od ostalih blokova, vrata bloka 11 bila su uvek zatvorena. Kada se zazvoni, jedan esesovac stražar uvek se pojavljivao, a njegovi koraci bi odjekivali iz daljine po naizgled pustoj zgradi. On je odmeravao svakog pre nego što bi ga pustio unutra. U polutama hodnika mogla su se nazreti jedna masivna gvozdена rešetkasta vrata koja su potpuno pregrađivala glavni deo barake. Spolja gledano, padalo je u oči da su prozori bili skoro sasvim zazidani i da je svetlost dopirala samo kroz jedan uzan otvor. Videći da su prozori susednog bloka bili pokriveni kosim drvenim prečagama, svaki bi bio uveren da se ovde nešto naročito odigravalo. U toj mračnoj baraci živeli su članovi kažnjeničke grupe kada nisu bili napolju na radu. Oni su uvek radili na otvorenom prostoru, po svakom vremenu, a često i u vodi do pojasa. Kada nisu bili na radu, ležali su cele noći u ledenim sobama na golom podu...

Gasovanje nije bio jedini način kojim smo ubijali ljude. Metode ubijanja zatvorenika pomoću injekcija fenola izmislio je SS oberšturfirer Dr Endred. Ostali članovi službe pomagali su mu u tome i oni su tako zajedno ubili 25.000 zatočenika. Injekcije su davane na ovaj način: osuđen čovek stavljen je da sedne na jednu stolicu sličnu zubarskim stolicama, potom su ga dva zatvorenika hvatala za ruke, a treći vezivao oči peškirom, držeći ga za glavu. Tada je prilazio dr Kler i zabijao mu dugu iglu u grudi. Zatvorenik nije odmah umirao. Onda su ostali zatvorenici koji su pomagali pri davanju injekcije, odnosili polusvesnu žrtvu u susednu sobu i spuštali je na pod gde je umirala za nepunih pola minuta...

... Došao je kraj 1944. Niko se nije usuđivao da progovori. Nije u pitanju bio strah od odgovornosti, već jednostavno niko nije hteo da poveruje u to. Nije se moglo ni zamisliti da naš svet propada. Morali smo pobediti...

... U prvom trenutku, rastanak je za mene bio bolan jer sam se bio srodio sa Aušvicom s obzirom na sve teškoće i moje mnogobrojne zadatke...

... Usput, na jednom seoskom imanju čuli smo da je firer mrtav. Ja i žena smo istovremeno pomislili: „sad je red na nas”. Sa firerom je nestao i naš svet. Da li život za nas ima neki smisao. Hteli smo da se otrujemo, ali nismo to uradili zbog dece...

... Kada je reč o shvatanju života, ja sam i dalje nacionalsocijalist. Ideje i pogledi kojih smo se držali skoro dvadeset i pet godina, s kojima smo se srodili i telom i dušom, ne odbacuju se samo zato što se nacionalsocijalistička država i njene vođe koji su otelovljenje tih ideja, pogrešno postupali, čak zločinački i što su tako doveli svet do propasti, a nemački narod gurnuli u neopisivu bedu...

...